

ՀՏԴ 329 (479.243)

*Քաղաքագիտություն
Մարգարիտ Պետրոսյան*
ԵրևանիՎ. Բրյուսովի անվան պետական
լեզվահասարակագիտական համալսարան,
Սոցիալական գիտությունների և սերվիսի ֆակուլտետ,
ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի մարդու իրավունքների,
Ժողովրդավարության և քաղաքագիտության ամբիոն, դասախոս
Ասպիրանտուրա (ԻԳ 00-02, «Քաղաքական ինստիտուտներ
և գործընթացներ»),
Էլ. հասցե: petrossianmaga@gmail.com

ԲԱԶՄԱԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆ ԱՐՑԱԽՈՒՄ

Բազմակուսակցական համակարգի ստեղծումը բարդ է հետխորհրդային տրանսֆորմացիայի ամբողջ տարածքում, այն առանձնահատուկ նշանակություն ունի պետության կայացման և քաղաքական համակարգի ձևավորման տեսանկյունից: Չճանաչված պետություններում հետխորհրդային տրանսֆորմացիայով պայմանավորված խնդիրներին ավելանում են լրացուցիչ բարդություններ, որոնք պայմանավորված են նախ և առաջ ճանաչված չլինելու փաստով, ապա նաև հակամարտությունների կարգավորման բարդ ու երկարատև գործընթացով և այլն: Չճանաչված պետություններում կուսակցական համակարգը բնորոշվում է մրցակցության ցածր մակարդակով, սակայն բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման ու ինստիտուցիոնալացման գործընթացը կարող է նպաստել հետկոնֆլիկտային փուլի խնդիրների լուծման ու ժողովրդավարական ավանդույթների ներդրման բարդ ու երկարատև փուլի հաղթահարմանը: Հոդվածում քննարկվում են բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման ու կայացման խնդիրները Արցախի օրինակով:

***Բանալի բառեր:** Բազմակուսակցական համակարգ, հետխորհրդային տրանսֆորմացիա, հակամարտություններ, չճանաչված պետություններ, Արցախ:*

*Маргарит Петросян
Ереванский государственный университет языков
и социальных наук им.В.Брюсова*

ФОРМИРОВАНИЕ И КОНСОЛИДАЦИЯ МНОГОПАРТИЙНОЙ СИСТЕМЫ В АРЦАХЕ

Формирование многопартийной системы в постсоветских государствах в большой степени зависит от вопросов консолидации и развития демократии. Если проблема становится более отчетливой в случае новых независимых государств после распада СССР, то дополнительные проблемы возникают в непризнанных государствах кроме проблем связанных с постсоветской трансформацией. В первую очередь дополнительные осложнения связаны с определением статуса, а так же высокий уровень напряженности в регионе, сложный и длительный процесс разрешения конфликтов, влияние посредников, геополитические факторы, отсутствие экономической и политической стабильности и т. д. В статье рассматриваются проблемы формирования и консолидации многопартийных систем в Арцахе.

***Ключевые слова:** Многопартийная система, постсоветская трансформация, конфликты, непризнанные государства, Арцах.*

*Margaret Petrosyan
Yerevan Brusov State University of Languages
and Social Sciences*

MULTI-PARTY SYSTEM FORMATION AND CONSOLIDATION IN ARTSAKH

The formation of a multiparty system in the post-Soviet states is highly dependent on the issues of consolidation and development of democracy. If the problem is more distinct in the case of newly settled independent states after the collapse of the USSR, here the additional complications arise in the unrecognized states along with the problems of post-Soviet transformation. First and foremost additional complications are arranged with the fact that they are not recognized, also the high level of tension in the region, complicated and

durable process of conflict resolution, the influence of mediators, geopolitical factors, the lack of economic and political stability, etc. cause such a result. The article discusses the problems of formation and consolidation of multi-party systems in Artsakh.

Keywords: *Multi-party system, Post-Soviet transformation, conflicts, unrecognized states, Artsakh.*

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո նոր անկախացած պետություններում սկսվեց բազմակուսակցական համակարգերի ստեղծման գործընթացը, կուսակցությունների թիվը սկսեց աճել տարերայնորեն, նույն գործընթացը, թեև ավելի փոքր ծավալներով, սկսվեց հետխորհրդային տարածքի չճանաչված պետություններում: Չճանաչված պետություններում քաղաքական համակարգի և, հատկապես, բազմակուսակցական համակարգերի ձևավորման ու զարգացման գործընթացի ուսումնասիրությունը կարևոր է անցումային շրջանի բարդություններն ու մարտահրավերները հաղթահարելու տեսանկյունից, ինչպես նաև այն առումով, որ բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման ու ինստիտուցիոնալացման գործընթացը նպաստելու է ժողովրդավարական ավանդույթների ներդրման բարդ ու երկարատև փուլի հաղթահարմանը: Ուստի, չճանաչված պետություններում իրապես կարևորվում է կուսակցական համակարգերի ստեղծումն ու արդյունավետության մակարդակը նոր՝ բազմակուսակցական համակարգ ստեղծելու ճանապարհին, քանզի չճանաչված պետություններն ձգտում են տեղ գրավել այնպիսի համակարգում, որը չի ընդունում նրանց որպես այդ նույն համակարգի մաս կազմող անդամներ¹: Վերջին շրջանում չճանաչված պետություններն ընտրել են այն ուղին, որն իրենք համարում են նորմատիվային փոփոխություն միջազգային ասպարեզում: Որպես օրինակ դիտարկվում է Կոսովոյի «վերահսկվող ժողովրդավարությունը» և առհասարակ այն, որ հիմնական շեշտը դրվում է ժողովրդավարեցման գործընթացի վրա և եզրակացնում, որ ճանաչումն իրատեսական է, եթե չճանաչված պետություններում ստեղծվել են արդյունավետ ժողովրդավարական ինստիտուտներ²: Խնդիրների շարքին, որոնց բխվում են չճանաչված պետությունները բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման ճանապարհին, կարելի է դասել՝ խնդիրներ, որոնք ընդհանուր են հետխորհրդային տարածքի ինչպես ճանաչված, այնպես էլ չճանաչված պետությունների համար (քաղաքական համակարգի տրանսֆորմացիա կամ նոր քաղաքական համակարգի ձևավորում, կուսակցությունների ինստիտուցիոնալացման գործընթաց, բազմակուսակցական համակարգի ձևավորում և այլն), միջազգային ճանաչման գործընթաց, հետկոնֆլիկտային փուլի մարտահրավերների հաղթահարում (տնտեսական խնդիրներ, ռազմական գործողությունների վերսկսման վտանգ և այլն): Չճանաչված պետություններում քաղաքական համակարգի զարգացման ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունը կարևոր է մի քանի հիմնական պատճառներով³

1. Կուսակցական համակարգը կարող է հանդիսանալ ցուցիչ, որը հնարավորություն կտա պարզել, թե արդյոք այդ պետություններին (չճանաչված) բնորոշ են իրական ժողովրդավարական հանտկանիշները, թե ոչ:

2. Ինչպես են միջազգային դերակատարներն ու ազդակներն ազդում «ներքին» քաղաքական գործոնների վրա, ինչն էլ իր հերթին ազդում է կուսակցական համակարգերի զարգացման վրա:

3. Ուղին, որով կուսակցությունները զարգանում են չճանաչված պետություններում, ցույց կտա, թե ի վերջո ինչ կարգավիճակ այն կստանա:

Հատկանշական է, որ չճանաչված պետություններում ճանաչումը դիտարկվում է որպես առաջնային նախապայման ու վերջնանպատակ, այն չճանաչված պետության հիմնական բնորոշ գիծն է և կենտրոնական դիրք է գրավում քաղաքական էլիտայի ծրագրերում⁴, ինչպես նաև կարող է օգտագործվել ընտրությունների ժամանակ քարոզչական նպատակներով: Բացի այդ, դե ֆակտո

¹ Caspersen, N., States Without Sovereignty: Imitating Democratic Statehood. In: Caspersen, N., Stansfield, G. (Eds.), Unrecognized States in the International System. Routledge, London, 2011, p. 4.

² Caspersen N., Separatism and Democracy in the Caucasus, Survival, 2008, Vol. 50, № 4, pp. 113–136.

³ Ishiyama J., Batta A., The Emergence of Dominant Political Party Systems in Unrecognized States, Communist and Post-Communist Studies, 2012, № 45, pp. 123-130.

⁴ Caspersen, N., States without sovereignty: imitating democratic statehood. In: Caspersen, N., Stansfield, G. (Eds.), Unrecognized States in the International System. Routledge, London, 2011, pp. 73–89.

պետությունների քաղաքական էլիտաները կարծում են, որ պետության կենսագործունեությունն ու ժողովրդավարեցման գործընթացում գրանցած արդյունքներն ու առաջընթացի «ցուցադրումը» կարող է դրական ազդեցություն ունենալ ճանաչման գործընթացում¹:

Յուրաքանչյուր երկրի համար բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման համար ելակետը կարող է լինել տարբեր՝ պետության ձևավորման առանձնահատկությունները, ազատ ընտրությունների անցկացումը, տվյալների կամ աղբյուրների առկայություն (ընտրական և հետընտրական գործընթացների վերլուծություն): Բոլոր պետություններում նախորդ ընտրությունների վերաբերյալ վերլուծությունը ավարտվում է հաջորդ ընտրություններից անմիջապես առաջ²: Չճանաչված պետությունների ձևավորման հիմնական առանձնահատկություններից մեկն էլ պետական համակարգի ձևավորումն է պատերազմական գործողություններին զուգընթաց, ստատուս-քվոյի պայմաններում կամ հետկոնֆլիկտային խնդիրների հաղթահարման փուլում, այդ թվում՝ քաղաքական մեկուսացում, տնտեսական անկայունություն և այլն:

Բազմակուսակցական համակարգի զարգացման ու կայացման տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունեն բազմակուսակցական ընտրությունների անցկացումը և կուսակցությունների միջև տեղերի բաշխումը, խորհրդարանական ընտրությունների անցկացումը անկախացումից ի վեր, ինչը կարևոր է նաև ժողովրդավարական ավանդույթների ներդրման տեսանկյունից, քանզի ընտրություններն անցկացվում են անմիջապես պատերազմական գործողությունների ավարտից հետո, երբ քաղաքական ինստիտուտները լավ չեն ձևավորված և շատ մեծ է նոր բռնությունների վտանգը: Այս պարագայում միջազգային դերակատարների ջանքերը հետպատերազմյան ընտրությունների անցկացման գործընթացում կարող են ունենալ հետևյալ ելքերը. պատերազմական գործողությունների վերսկսում, նոր ցնցումներ ու լարվածության աճ կամ պատերազմի վերսկսման վտանգի կանխարգելում խաղաղարար գործողությունների իրականացման և քաղաքական ինստիտուտների ձևավորման միջոցով³: Ինչպես Աֆղանստանում և Իրաքում ՄԱԿ-ի նախկին դեսպան Լախար Բրահիմին է իրավացիորեն նշում⁴, ընտրությունները կարող են արդարացնել բոլոր ակնկալիքները, միայն այն դեպքում, եթե միայն դրանք անցկացվում են ճիշտ ժամանակին և հակամարտության կարգավորման գործընթացին զուգահեռ:

Հետկոնֆլիկտային շրջանում անցկացված ընտրությունները, թերևս, կարևոր է դիտարկել երկու հիմնական պատճառով. նախ, դրանք կարող են ցուցիչ հանդիսանալ չճանաչված պետության հասարակական կյանքի կարգավորման ու կազմակերպման սկզբնափուլի ընտրության հարցում (ժողովրդավարություն, թե ավտորիտարիզմ), երկրորդ, դրանք կարող են ցույց տալ, թե որքանով է ընտրությունների արդյունքում ձևավորված իշխանությունները պատրաստ դիմակայել հետկոնֆլիկտային փուլի խնդիրների հաղթահարմանը:

Միևնույն ժամանակ, չճանաչված պետություններում հետկոնֆլիկտային ժողովրդավարական ընտրությունները կարող են նպաստել պետության միջազգային ճանաչման բարդ ու երկարատև գործընթացի հաղթահարմանը՝ չնայած այն հանգամանքին, որ այստեղ դիտորդական առաքելությունները բացակայում են և, սովորաբար, միջազգային կազմակերպություններն ընտրություններից հետո հանդես են գալիս հայտարարությամբ, որ չեն ընդունում ընտրությունների արդյունքները: Դիտորդական առաքելությունները հիմնականում իրականացվում են ոչ թե պաշտոնական պատվիրակությունների ձևաչափով, այլ անհատների նախաձեռնությամբ: Միջազգային կազմակերպությունները չեն ճանաչում ընտրությունների արդյունքները, սակայն, իրականում, դա առնչություն չունի պետության միջազգային ճանաչման հետ: Այդ կազմակերպությունների կողմից այս կամ այն արձագանքը մեծապես պայմանավորված է հենց հակամարտության կարգավորման գործընթացում ներգրավված լինելու կամ

¹ Ishiyama J., Batta A., The emergence of dominant political party systems in unrecognized states, *Communist and Post-Communist Studies*, 2012, № 45, pp. 123-130.

² Caramani D., The End of Silent Elections: The Birth of Electoral Competition, 1832-1915, *Party Politics*, 2004, Vol. 9, № 4, pp. 411-443.

³ Brancati D. Snyder J., Rushing to the Polls: The Causes of Premature Postconflict Elections, *Journal of Conflict Resolution*, 2011, № 55(3), pp. 469-492.

⁴ Brahim L., State Building in Crisis and Post-conflict Countries, Seventh Global Forum on Reinventing Government, June 2007, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN026305.pdf>, (18.01.2018)

տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական շահեր ունենալու հանգամանքով: Ի վերջո, ճիշտ կազմակերպված և իրականացված ընտրությունները սերտ առնչություն ունեն ժողովրդավարական գործընթացների հետ: Ընտրությունների անցկացման նպատակն, առաջին հերթին, տվյալ երկրի ներքին կյանքի կազմակերպումն է, իսկ ընտրությունները հայտնվում են միջազգային հանրության ուշադրության կենտրոնում երկու դեպքում միայն. նախ, եթե այդ պետությունը մեծ ազդեցություն ունի միջազգային հարաբերությունների վրա կամ էլ ընտրությունների անցկացման ժամանակ տեղի են ունենում անկանխատեսելի շրջադարձեր¹: Ոչ մի պետություն կամ միջազգային կազմակերպություն իրավասություններ չունի ճանաչել կամ չճանաչել այլ երկրում անցկացված ընտրությունները (ինչ վերաբերում է Եվրոպայի Խորհրդի կողմից հնչեցված գնահատականներին, ապա դրանք վերաբերում է միայն այդ միջազգային կառույցին անդամակցող երկրներին, և այն էլ, ոչ թե բուն ընտրություններն, այլ ժողովրդավարեցման գործընթացում այդ երկրի կողմից ստանձնած պարտավորություններին)²: Այս տեսանկյունից միանգամայն անընդունելի են տարբեր պետությունների կողմից հնչեցված կարծիքները ընտրությունների ճանաչման գործընթացի հետ կապված:

Միջազգային հանրության կողմից ընդունման ու ինտեգրման տեսանկյունից անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ առանցքային նշանակություն ունեցող հետևյալ խնդրին. ընտրությունների անցկացման և պետության ճանաչվածության կապը հանգեցնում է կուսակցությունների մեկուսացմանը, այդ թվում ինչպես տարածաշրջանային, այնպես էլ միջազգային քաղաքական գործընթացներից: Դեռևս 2015թ. ապրիլին Արցախի ժողովրդավարական կուսակցության Կենտրոնական խորհրդի անդամ Աշոտ Ղուլյանը՝ Գերմանիա կատարած այցի շրջանակներում մասնակցել է Եվրոպական ազատ դաշինք (ԵԱԴ) կուսակցության 13-րդ տարեկան համագումարի աշխատանքներին: Համագումարի շրջանակներում քվեարկության արդյունքում Արցախի ժողովրդավարական կուսակցությունը միաձայն ընդունվել է որպես ԵԱԴ ասոցացված անդամ³: Նմանօրինակ ինտեգրումն ու համագործակցությունը կնպաստի այլ կուսակցությունների հետ փոքրի փոխանակմանը, գիտելիքների ձեռքբերմանը, կարող է ամուր հիմքեր ստեղծել բազմակուսակցական համակարգի զարգացման համար, այլ կերպ՝ քաղաքական մշակույթի բարեփոխմանը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ չճանաչված պետություններում հատկապես կուսակցական գործունեության փորձը գրեթե բացակայում է:

Բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման գործընթացն Արցախում

Արցախում բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման գործընթացը սկսվեց Խորհրդային Միության փլուզումից կարճ ժամանակ անց, երբ 1991թ. դեկտեմբերի 10-ին անցկացվեց ԼՂ Անկախության հանրաքվեն, որն իրականացվեց «ԼՂՀ հանրաքվեի անցկացման մասին ժամանակավոր կանոնակարգի» համաձայն⁴:

Արցախում առաջին խորհրդարանական (Գերագույն խորհուրդ) ընտրություններն անցկացվեցին 1991թ. դեկտեմբերի 28-ին (պատգամավորների թիվը՝ 81): Առաջին գումարման Ազգային ժողովի առանձնահատկությունն այն է, որ այստեղ պատգամավորական մանդատ ստացան թվով 13 զինվորականներ: Առանցքային նշանակություն ունեցան 1995թ. ապրիլի 30-ին անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները (33 պատգամավորներ), քանզի դրանք առաջինն էին հրադադարի մասին համաձայնագրի կնքումից ի վեր: 1996թ. Գերագույն խորհուրդը վերանվանվեց Ազգային ժողովի⁵: 2000թ. հունիսի 18-ին անցկացվեցին հերթական խորհրդարանական ընտրությունները, որի արդյունքում պատգամավորական մանդատ ստացան թվով 33 պատգամավորներ «Ժողովրդավարական Արցախ միություն» (ԺԱՄ), Հայ Հեղափոխական Դաշնակցություն (ՀԾԴ), «Արցախի Արմենական», «Արցախի սոցիալ-դեմոկրատական»

¹ Торосян Т., Ильхам Алиев проиграл президентские выборы в Карабахе, <https://regnum.ru/news/polit/1559948.html>, (08.02.2018)

² Торосян Т., Ильхам Алиев проиграл президентские выборы в Карабахе, <https://regnum.ru/news/polit/1559948.html>, (08.02.2018)

³ Արցախի ժողովրդավարական կուսակցությունը՝ Եվրոպական ազատ դաշինքի ասոցացված անդամ, <http://www.dpa.am/wp/archives/2059?lang=hy> (03.02.2018)

⁴ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախության հանրաքվեի արդյունքների մասին, <http://nkr.am/hy/referendum/42/>, (12.02.2018)

⁵ Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետության Ազգային ժողով, <http://www.nankr.am/hy/32>, (12.02.2018)

կուսակցություններից, ինչպես նաև 2 անկախ պատգամավորներ: Թվով 4-րդ խորհրդարանական ընտրություններին (2005 թ. հունիսի 19, կուսակցություններ՝ Արցախի ժողովրդավարական, «Ազատ հայրենիք», «ՀՅԴ-Շարժում-88» կուսակցական դաշինք, անկախ պատգամավորներ) հաջորդեցին մի քանի առանցքային իրադարձություններ: Նախ Արցախի Հանրապետության մայր օրենքի՝ Սահմանադրության ընդունումը 2006թ. դեկտեմբերի 10-ին, ապա նաև բանակցային գործընթացում ստեղծված նոր իրավիճակն ու Մադրիդյան սկզբունքներ անունը կրող բանակցային փաստաթղթի գաղտնագրությունը:

2010թ. մայիսի 23-ի խորհրդարանական ընտրություններն անկազմվեցին բարեփոխված «Ընտրական օրենսգրքի» հիման վրա՝ մեծամասնական և համամասնական ընտրական համակարգերով՝ համապատասխանաբար 16 և 17 տեղերով: Խորհրդարանում ընդգրկվեցին հետևյալ կուսակցությունները՝ «Ազատ հայրենիք», «Արցախի ժողովրդավարական», «Հայ հեղափոխական դաշնակցություն» և «Արցախատուն» պատգամավորական խումբը: Սակայն 5-րդ գումարման Ազգային ժողովում ներկայացված չէին ընդդիմադիր պատգամավորներ: Խորհրդարանական վերջին՝ 6-րդ գումարման Ազգային ժողովի ընտրությունների (2015թ. մայիսի 3) արդյունքում խորհրդարանում ընդգրկվեց նաև ընդդիմադիր «Ազգային վերածնունդ» կուսակցությունը: «Ազատ հայրենիք» կուսակցությունը վերջին երկու գումարման խորհրդարանում ստացել է առավելագույն թվով պատգամավորական մանդատներ: Եթե համեմատենք ընտրություններին բնակչության մասնակցության թիվն այս ժամանակահատվածում, ինչը շատ կարևոր է հատկապես ընտրական գործընթացների նպատամբ բնակչության վստահության տեսանկյունից, ապա կարող ենք փաստել, որ, ի տարբերություն 2010թ., 2015թ. մասնակցության ցուցանիշը աճել է գրեթե 4%-ով, համապատասխանաբար՝ 67.8% և 70.6%:

Կուսակցությունների գործունեությունն Արցախում կարգավորվում է «Կուսակցությունների մասին ԼՂՀ օրենքով», որը սահմանում է, որ պետական գրանցման պահին կուսակցությունը պարտավոր է ունենալ ոչ պակաս, քան 100 անդամներ և ունենալ տարածքային ստորաբաժանումներ Արցախի Հանրապետության շրջանների առնվազն 1/3-ում, այդ թվում նաև Ստեփանակերտում²: Օրենքի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ այն չի խոչընդոտում կուսակցությունների ստեղծմանն ու գործունեության ապահովմանը, սակայն չկան նաև այդ գործընթացը խթանող հստակ մեխանիզմներ: Ուստի կրկին բախվում ենք այն խնդրին, որ հետխորհրդային տարածքում մենք գործ ունենք ոչ թե բազմակուսակցական համակարգերի, այլ մեծ թվով կուսակցությունների գոյության հետ: Կուսակցությունների ինստիտուցիոնալացման համար կարևոր է նաև նրանց միջև փոխզիջումային հարաբերությունները, որն իր վառ արտահայտությունը պետք է գտնի նախ և առաջ ծրագրերում, որդեգրած ռազմավարության մեջ և այլն: Ընդհանուր առմամբ բացակայում է քաղաքական մրցակցությունը, ինչը կարող է հանդիսանալ բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման հիմնական գրավականը: Ավելին, երբեմն կուսակցական պայքարը չճանաչված պետություններում կարող է դիտարկվել որպես «շքեղություն», որն իրենց թույլ տալ չեն կարող՝ ելնելով ճանաչված չլինելու փաստով: Չճանաչված պետություններում ընդդիմությունն ընկալվում է որպես անկայունության աղբյուր և սպառնալիք անվտանգության համար³: Հետպատերազմական շրջանում չճանաչված պետություններին, այդ թվում նաև Արցախին, բնորոշ է զինվորականների ներգրավվումը խորհրդարանում, քանզի նրանք ունեն շատ մեծ հեղինակություն: Այս բոլոր գործընթացները խոչընդոտում են կուսակցությունների ինստիտուցիոնալացման գործընթացին, ինչն իր ուղիղ ազդեցությունն է գործում նաև բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման վրա: Արցախում կուսակցությունների ձևավորմանն ու գործունեության վրա մեծ ազդեցություն են գործել նաև պատմական նախընթաց գործընթացներն ու քաղաքական միջավայրը, հակամարտության կարգավորման գործընթացն ու կարգավիճակի խնդիրը: Եվ բոլորովին էլ պատահական չէ, որ կարգավիճակի որոշման խնդիրը ներառված է գրեթե բոլոր կուսակցությունների ծրագրերում: Հավատարմությունը ժողովրդավարական չափանիշներին ու դրանց կիրառմանը Արցախի համար առանցքային նշանակություն ունի համաշխարհային

¹ԼՂՀ Ընտրական օրենսգրքը <http://cecnkr.am/ղի-ընտրական-օրենսգրք/>, (15.02.2018)

²Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության օրենքը կուսակցությունների մասին,

<http://minjustnkr.am/nkr/Պետական-նեղիստը.php>, (05.04.2017)

³ Nagorno-Karabakh, Freedom in the World 2012, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/nagorno-karabakh>, (05.04.2017)

հանրությանը ներկայանալու առումով, այն նաև հզոր խաղաքարտ է Ադրբեջանի դեմ պայքարում՝ հատկապես բավականին ակտիվ ընթացող տեղեկատվական պատերազմի պարագայում: Ընտրական գործընթացների որակը ևս մեկ անգամ կարող է փաստել Արցախի ժողովրդի նվիրվածությունը ժողովրդավարական գործընթացներին, սկզբունքներին, որն իր արտացոլումն է գտնում նաև անկախության համար մղվող պայքարում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման համար ելակետը կարող է լինել տարբեր՝ պետության ձևավորման առանձնահատկությունները, ազատ ընտրությունների անցկացումը կամ ընտրական և հետընտրական տվյալների առկայությունն ու համալիր վերլուծությունը: Բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման ու ինստիտուցիոնալացման գործընթացը կարող է նպաստել ժողովրդավարական ավանդույթների ներդրման բարդ ու երկարատև փուլի հաղթահարմանը:

2. Չճանաչված պետություններում ճանաչումը դիտարկվում է որպես առաջնային նախապայման ու վերջնանպատակ, այն չճանաչված պետության հիմնական բնորոշ գիծն է և առանցքային դիրք է գրավում կուսակցությունների նախընտրական ծրագրերում և էապես կարևոր է կուսակցությունների ստեղծումն իրենց բնորոշ արժեքային հիմքով և կայունությամբ:

3. Առանցքային նշանակություն ունեն կուսակցությունների փոխհարաբերությունները հասարակության մեջ, որոնք պետք է հիմնված լինեն փոխզիջումային հիմքի վրա, ինչն էլ ենթադրում է, որ յուրաքանչյուր կուսակցություն պետք է լինի կայուն ու գործի ըստ իր ռազմավարության, որպեսզի պատրաստ լինի համակագործակցության և մրցակցության:

4. Արցախում բազմակուսակցական համակարգի ստեղծման գործընթացն ունեցավ որոշակի բարդություններ, որոնք ընդհանուր էին հետխորհրդային տարածքի ինչպես ճանաչված, այնպես էլ չճանաչված պետությունների համար, սակայն առանցքային խնդիրն այդ պետությունների դե յուրե ճանաչումն է և հետևյալ ֆիլիտային փուլի մարտահրավերների հաղթահարումը:

5. Արցախում ժողովրդավարական կառավարման համակարգի ստեղծումն ու կայացումը առաջնային պլան մղվեց, իսկ այդ տեսանկյունից լիարժեք բազմակուսակցական համակարգերի հիման վրա կառավարման համակարգն ուներ առանցքային նշանակություն:

6. Արցախի «Կուսակցությունների մասին օրենքի» ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս ասել, որ, թեև այն չի խոչընդոտում կուսակցությունների ստեղծմանն ու գործունեության ապահովմանը, սակայն չկան նաև այդ գործընթացը խթանող հստակ մեխանիզմներ, իսկ ահա ընտրություններին բնակչության մասնակցության թվի աճն Արցախում ևս մեկ անգամ փաստում է ընտրական գործընթացների նկատմամբ բնակչության վստահության բարձր մակարդակի մասին:

7. Հետևյալ ֆիլիտային շրջանում անցկացված ընտրությունները մատնանշում են, թե որքանով է ընտրությունների արդյունքում ձևավորված իշխանությունը պատրաստ դիմակայել հետևյալ ֆիլիտային փուլի խնդիրների հաղթահարմանը:

8. Միջազգային կազմակերպությունների արձագանքը չճանաչված պետություններում անցկացված ընտրություններին մեծապես պայմանավորված է հենց հակամարտության կարգավորման գործընթացում ներգրավված լինելու կամ տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական շահեր ունենալու հանգամանքով: